

Multikulturalita jako téma při rozvoji čtenářství – odborná metodická podpora

Zbyněk Němec, speciální pedagog projektu
NOVÁ ŠKOLA, o. p. s.

V médiích se v posledních letech můžeme setkat s názory politiků, kteří tvrdí, že multikulturalismus – ve smyslu politického usilování o ideální vztahy v multikulturní společnosti – prokazatelně nefunguje nebo dokonce, že multikulturalismus byl překonán a musí být opuštěn. Můžeme si ale současnou společnost představit jako jinou než multikulturní? Může současná společnost existovat a fungovat, aniž by v ní byly zastoupeny kulturní menšiny? Ukazuje se, že ne...

Snad s výjimkou některých přírodních společností v obtížně dostupných oblastech třetího světa, jsou všechny společnosti světa multikulturní, musí s různými (etnickými, národnostními, náboženskými) menšinami komunikovat a spolupracovat. Tedy i výchova občanů a vzdělávání žáků v oblasti multikulturního soužití musí být důležitou součástí přípravy na život ve společnosti.

V oblasti čtenářství se multikulturní výchova může projevit prostřednictvím různorodých témat, v práci s texty zaměřenými na tradice, symboly a zvyky různých kulturních skupin – s texty, které u dětí a žáků z kulturních menšin posilují vědomí vlastní identity a žákům z většinové kultury zprostředkovávají poznání minorit.

Multikulturní prostředí v českých školách

V moderní historii neměly české školy mnoho možností získat zkušenost s multikulturním upořádáním ve společnosti i v žákovských kolektivech, česká společnost druhé poloviny dvacátého století byla – v porovnání s jinými evropskými státy – velmi homogenní. Od poloviny devadesátých let však počet zástupců odlišných kultur v České republice, a tedy i v tuzemských školách, roste.

Tab. 1. Počty žáků-cizinců v ZŠ podle země původu:

	2011/2012	2012/2013	2013/2014
Žáci-cizinci v ZŠ celkem: z toho (země původu)	13 344	14 551	15 109
Ukrajina	3 392	3 422	3 589
Slovensko	3 161	3 285	3 439
Vietnam	2 852	2 763	2 906
Rusko	1 244	1 266	1 263
Bulharsko	257	298	337
Mongolsko	457	411	350
Moldavská republika	304	301	305
Čína	281	281	276
Polsko	250	262	274
Rumunsko	158	174	217
Kazachstán	175	186	194
Bělorusko	181	184	185

Tabulka: autor článku. Zdroj dat: databáze MŠMT (2014).

Multikulturalita jako charakteristika společnosti, ve které se setkávají lidé z různých kulturních skupin, ale samozřejmě není jen otázkou spojenou s cizinci a imigranty – zahrnuje i problematiku soužití a interkulturní komunikace s náboženskými menšinami, domácími etnickými menšinami (v ČR zejména Romové), a v širším smyslu i s různými zájmově definovanými subkulturami.

Brána ke vzdělávání: školní čtenářské kluby

1

posilující rovné příležitosti dětí a žáků se SVP, CZ.1.07/1.2.00/27.0003

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

Přidaná hodnota společenství – „Investice do rozvoje vzdělávání“

S ohledem na širší tématu multikulturního soužití i na prokazatelný nárůst počtu jedinců z různých kulturních menšin v české společnosti je zřejmé, že by multikulturní témata měla být významnou součástí práce s žáky a mohla být – jak si záhy ukážeme na příkladu – začleněna i do práce v oblasti rozvoje čtenářských schopností a zájmů.

Multikulturalita jako téma výuky

Témata multikulturního soužití mohou být řazena do práce s dětmi a žáky škol velmi různorodými způsoby. V té nejobecnější rovině Látalová a Moree (in Moree a kol. 2008) definují dva základní přístupy k multikulturnímu vzdělávání, a to sice:

- Kulturně standardní přístup,

který předpokládá, že každá kultura má svoje specifické znaky (zvyky, tradice, umění, vzorce chování – tj. kulturní standardy) a že tyto kulturní znaky musí být mezi jednotlivými kulturami navzájem poznány a pochopeny. V praxi tento přístup v českých školách převažuje. Výhodou tohoto přístupu je rozšíření znalostí o jiných kulturách, nevýhodou je zdůrazňování rozdílů mezi kulturami a velký důraz na skupinovou identitu.

- Transkulturní přístup,

který nevěnuje pozornost specifikům jednotlivých kultur, ale soustředí se na práci s individuální identitou každého žáka. Tento přístup v odůvodněných případech zpochybňuje důležitost kulturních odlišností a skupinové identity – poukazuje na to, že názory, postoje a zvyky se mohou lišit i mezi jedinci, které jsme zvyklí řadit do jedné skupiny.

Oba tyto přístupy můžeme uplatnit při práci s tématy multikulturní výchovy v rámci rozvoje čtení a čtenářství – jak je ostatně patrné z následujícího příkladu.

Námět pro praktickou aplikaci:

Autorkou, která se v českém prostředí věnuje knihám s přesahy do multikulturní výchovy, je Martina Drijverová, jejíž dvě pohádkové knihy si v následujícím textu stručně představíme:

Kniha *Kamarádi z velké dálky* je založena na propojení převyprávěných pohádek z celého světa s krátkými popisy dětí, popisy, které představují život dítěte v dané kultuře. Například dívka Annika je zde spojena s maďarskou pohádkou, holčička Jadwiga s pohádkou polskou, osmiletý Olivier představuje pohádku francouzskou, Řek Spiro pohádku řeckou, malá Laponka Saara pohádku finskou, chlapec Atsuto pohádku japonskou, sedmiletá Jeetske pohádku holandskou, a tak dále... celkem se v knize představuje 22 dětí a s nimi stejný počet pohádek z celého světa. Důležitým motivem je vždy závěr textu představujícího dítě z nějaké konkrétní kultury, závěr, ve kterém si autorka dává záležet, aby poukázala na to, co může dané dítě s českým čtenářem spojit, co mohou mít společné a díky čemu si mohou rozumět.

V knize *Pohádky z hor* autorka převyprávěla méně známé pohádkové příběhy, jejichž společným motivem jsou hory, současně ale příběhy pocházejí z různých koutů světa. Konkrétně jsou zde zastoupeny pohádky – česká, ruská, valašská, gruzínská, moravská, italská, kazašská, mongolská, súdánská, německá, gruzínská, švédská, slovenská, ukrajinská, mexická, srbská, arabská a karačajanská. Ne všechny pohádky nutně odkazují k nějakým národním tradicím a mytologii, někde převažuje prostá vypravěčská fabulace, v mnoha ale můžeme najít motivy, které jsou pro tu danou určitou kulturou typické.

Pro ilustraci obou knih si můžeme uvést krátkou ukázkou z knihy *Kamarádi z velké dálky*, ukázkou, ve které je dětskému čtenáři představována arabská dívka Fatema:

„Fatemě je osm let. Žije v Africe, v Maroku. Je pyšná na to, že bydlí v hlavním městě Rabatu. A její dům, ten je dočista jako z pohádky. Na stěnách i na podlaze jsou krásně vzorované barevné

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

kachlíčky. Do pokojů se vchází z nádvoří, kde maminka pěstuje v květináčích spoustu rostlin. Průchody stále fouká vítr a střecha je natřená na bílo, aby odrážela sluneční paprsky. Tak se v Maroku brání horku.

Fatemin tatínek je úředník, maminka se stará o děti a o domácnost. Fatema má bratříčka Ahmeda, jsou mu čtyři roky a hrozně zlobí! Maminka z něj na chvíli nesmí spustit oči, jinak něco provede. Holčička se našťestí o sebe umí postarat sama – ustele, uklidí, nasnídá se... Pomáhá mamince i s vařením. Nejraději ovšem peče mandlové placičky, které se zapíjejí mátovým čajem – to je dobrota!

Každé ráno vybere tatínek Fatemě šaty, které si má obléct do školy. Oblečení s ní chodí také nakupovat. Maminka zase zaplétá holčičce vlasy a vymýšlí nejrůznější účesy. Ve škole se Fatemě někdy líbí, někdy ne. Má ráda arabštinu, francouzštinu a čtení. Zato matematika – brrr! Holčička se učí i náboženství – čte z koránu, ve kterém se dozví, jak se správný věřící má chovat. Fatema i její rodina jsou muslimové – věří v boha Alláha. Pětkrát denně se modlí a v pátek se chodí do mešity – arabského kostela." (s. 65)

V závěru představení Fatemy se pak dozvídáme nejen o některých pohádkových postavách typických pro danou kulturu, ale objevuje se zde i již zmíněný důraz na to, že navzdory kulturní odlišnosti by si české děti mohly s Fatemou dobře rozumět:

„Na oběd chodí Fatema ze školy domů. Odpoledne, když Ahmed spí, sedí dívenka s maminkou na nádvoří a vyšívají. Fatema provléká nit jemným hedvábím a poslouchá pohádku. Arabské pohádky jsou dlouhé, jedna navazuje na druhou a dějí se v nich neuvěřitelné věci: vzduchem létají máridové, za zdmi paláců číhají obři a pouští obchází gúla lidožroutka. Holčička si občas vymýšlí příběhy sama a píše je do sešitu – arabským písmem zprava doleva. V jiném sešitu má vzory k vyšívání, které vymyslela a nakreslila. Určitě by vám je ukázala – a určitě byste si s ní rozuměli, třeba beze slov..." (s. 65)

S některými mytologickými postavami zmíněnými v představení Fatemy se pak můžeme setkat i v knize *Pohádky z hor*v arabské pohádce *Žena, která vařila dobrou kávu*.

„... Tak kupec sledoval svou ženu až k hradbám města. Tam si paní otevřela branku a vyšla za město k horám. Pod horami není bezpečno, může přijít bouře, mohou přijet lupiči na rychlých koních. Kupec měl obavu o ženu a bál se také, aby se neohlédla, aby jej nespatriła. Žena šla rychlým krokem. Na úpatí hory se zastavila a zamířila ke staré pobožené studni. U studny se zastavila a vykřikla několik nesrozumitelných slov.

Ze studny se ozvala odpověď... a pak se vynořil obrovský márid, duch, jemuž hlava sahá až k nebi a jehož oči zeleně svítí. Duch vzal kupcovu ženu do náruče a políbil jí. V tu chvíli se muž, schovaný za balvanem vyděsil: jeho krásná manželka se proměnila v gúlu lidožroutku se zvířecí tváří.

„Už jen několik dnů“, řekla gúla máridovi, „a můj muž nám propadne tělem i duší, pak se o něj spolu rozdělíme.“

Když to kupec uslyšel, neovládl se, z hrdla se mu vydral výkřik. Márid i gúla se otočili a vrhli se k němu. Ubohý muž byl přesvědčen, že nastal jeho konec, ale přece si vzpomněl na Boha a zvolal:

„Stůjte ve jménu Alláhově! Vaše síly před jeho blednou, on je nejmocnější, a bude-li to jeho vůle, pak vás zahubí!“

Jak to kupec dořekl, ozval se z hor úder hromu, pak se pod gúlou i máridem otevřela zem a oba spolkla. Kupec klesl na kolena, Alláhovi ze srdce poděkoval a vrátil se domů." (s.141-142)

Na takovémto propojení příběhů můžeme velmi dobře zapojit do rozvoje čtenářství prvky multikulturního uspořádání čtenářského kolektivu nebo i přímo multikulturní výchovy. Zapojením

výše uvedených textů dochází k podpoře identity imigrantů z arabských rodin, zároveň se ale i další dětští čtenáři seznamují s prvky arabské kultury (zde např. arabské písmo, náboženské motivy) a učí se vzájemné sounáležitosti, pocitu, že navzdory kulturní odlišnosti mají děti i pohádky z různých konců světa to nejdůležitější společné.

Literatura

ČSÚ (Český statistický úřad), 2014. *Veřejná databáze: Cizinci podle státního občanství*. [online, cit. 2014-12-12]. Dostupné z:

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=OBY5092PU_OK&&kapitola_id=743

DRIJVEROVÁ, Martina, 2011. *Kamarádi z velké dálky. Povídaní o dětech z různých částí světa a pohádky z jejich zemí*. Praha: Computer Press. ISBN 978-80-251-2902-9.

DRIJVEROVÁ, Martina, 2003. *Pohádky z hor*. Praha: BRIO. ISBN 80-86113-55-8.

MOREE Dana a kol. 2008. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni o.p.s. 2008. ISBN 978-80-86961-61-3.

MŠMT (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR), 2014. *Statistická ročenka školství* [online, cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>.